

GODIŠNJAK

OGRANKA MATICE HRVATSKE U BELOM MANASTIRU

10/2013.

GODIŠNJAK

Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru
br. 10/2013

Izdavač:

Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru

Za izdavača:

Edo Jurić

v.d. glavnog urednika:

Edo Jurić

Uredništvo:

Julijana Vladetić, Petar Tokić,
Marijana Kuna, Krunoslav Mijatov

Adresa uredništva:

Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru

Trg slobode 16a, HR-31300 Beli Manastir

Tel.: 031/701-214

Fax: 031/701-268

e-mail: mh.belimanastir@gmail.com

Lektura:

Marijana Kuna

Prijelom i tisak:

Grafika d.o.o. Osijek

Naklada:

300 primjeraka

Cijena ovom broju:

35 kn

Fotografija na koricama:

Mario Romulić

U financiranju ovog broja Godišnjaka sudjelovali:

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

Osječko-baranjska županija

Grad Beli Manastir

GODIŠNJAK

OGRANKA MATICE HRVATSKE
U BELOM MANASTIRU

SVEZAK 10 (2013)

mh **maticahrvatska**
Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru

Beli Manastir, 2014.

SADRŽAJ

DESET GODINA OGRANKA MATICE HRVATSKE U BELOM MANASTIRU I DESET GODINA GODIŠNJAKA

Matica hrvatska napokon stanuje u Baranji	7
Julijana Vladetić - Deset godina Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru	15
Franjo Kuna - Deset godina Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru	19
Edo Jurić - Bibliografija Godišnjaka	26
Izdanja Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru 2003. - 2014.	41
Julijana Vladetić - Rad Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru 2013. godine	46

POVIJEST

Željko Predojević - Tko su Kišfalubci? – gonetanje kulturnog identiteta mjesta na primjeru sela Branjine u južnoj Baranji	50
Davorin Taslidžić - Doprinosa dr. sc. Ive Mažurana i prof. dr. sc. Stjepana Sršana rasvjetljavanju povijesne zbilje Baranje	82
Dora Ivković - Crkva bosanska	96

KNJIŽEVNOST

Ana - Marija Posavec - Prikaz slavonskog plemstva kod Rode Rode	115
Eva Kompanović - Gundrum - Priče	150

PRIKAZI, RECENZIJE, OSTALO

Mario Jager - Dubravka Božić Bogović, Rođenje, brak i smrt – stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću.	157
„Marijo, o mili glas“ – marijanski napjevi iz Baranje, Pučke pjevačice crkve Sv. Lovre, Baranjsko Petrovo Selo	161
Kornelija Pacanović Zvečevac - Urbane intervencije u našem gradu studenata Umjetničke akademije u Osijeku	166
Ines Banek, Martina Jakovljević, Tena Tarnai - Sv. Martin i Martinje.	171

Tko su Kišfalubci? – gonetanje kulturnog identiteta mjesta na primjeru sela Branjine u južnoj Baranji

Željko Predojević

Sažetak

Radom se govori o jednom tipičnom bivšem njemačko-srpskom selu u južnoj Baranji u koje su nakon Drugog svjetskog rata kolonizirani uglavnom kajkavci sa sjevera Hrvatske. Opisujući prošlost sela i njegove specifičnosti pokušava se prozboriti o njegovom današnjem kulturnom identitetu.

Ključne riječi

Branjina (Kišfaluba), južna Baranja, multikulturalnost, kolonizacija, kulturni identitet mjesta, antropologija mjesta, tradicijska kultura

1. Uvod

Radom se pokušava gonetati kulturni identitet naselja Branjine stvaran stoljećima od strane različitih nacija koje su u njemu stanovali, odnosno pokušava se prikazati kako je jedno tipično nekada baranjsko njemačko-srpsko¹ selo danas postalo ono u kojem je naj-

---

¹ U radu će se često za Nijemce koristiti riječ Švabe. Naime, nije riječ o pogrdnom nazivu, već o mjesnom leksiku koji nema pogrdnih konotacija. Prema kazivanjima Bra-

brojnije stanovništvo ono sa sjevera Hrvatske (Međimurja i Zagorja). Pokušava se uvidjeti kako se ovo „novo“ stanovništvo akulturalo i koliko je njihova baština zaživjela u selu, odnosno je li ona uopće zaživjela i ukoliko nije, što je tome razlog. Da bi se moglo govoriti o navedenome, prvo će se prikazati svojevrsan profil sela. Govorit će se o etimologiji njezina imena, dati kratak povijesni pregled, prikazati demografske promjene, govoriti o znamenitostima u selu i opisati sam njegov izgled. No, prvenstveno se prednost daje kazivanjima njezinih stanovnika – odnosno intervjuiranjem Branjinaca pokušat će se dokučiti kako je izgledao suživot Nijemaca, Srba i Šokaca, a potom i Srba i kajkavaca u naselju i koliki je utjecaj navedenih (sub)etnijskih u stvaranju kulturnoga identiteta sela.

2. *Nomen est omen.*

Pod obroncima vinorodnog Banskog brda, točnije podno Branjinškoga brda² ili kako ga mještani jednostavno zovu *Planina*, vodoravno s rijekom Karašicom i okomito s potocićem Borzom te Albrechtovim ili narodski rečeno *Crnim* kanalom, smjestilo se naselje Branjina. Prvi do sada nam poznati spomen naselja bilježi se 1214. godine kada se Branjina spominje pod nazivom *Kysfalod* (MOL: 64764). Naselje se prema Mariji Fider (2007: 63) u povijesnim dokumentima spominje još i u sljedećim inačicama: „1324., 1325., 1330.: *Kysfolud*, 1314.: *Kyusfolud*“. Dezső Csánki (2002: upit „Kisfalud“) bilježi njezin spomen 1470. godine pod imenom *Kysfalwd*. *Kysfalod* je u navedenom spisu opisan kao pustara, a i

---

njinaca, sami Nijemci su koristili navedeni izraz za svoju etničku pripadnost.

² Koje je i dobilo naziv prema mjestu Branjina, a kao takvo prvi se puta spominje 1780. godine (Sršan 1999: 124)

samo ime naselja upućuje na maleni zaselak: „*kis*: dolazi od pridjeva *malen* i od zemljopisnog nazivlja *falu* što znači selo, i sufiks *-d* je u ovom slučaju mogao služiti i kao umanjenica“ (Fieder 2007: 63). Pod ovim imenima ili najčešćom njihovom izvedenicom *Kisfalud*, Branjina će biti poznata do početka dvadesetoga stoljeća, kada će se preimenovati u *Baranyakisfalud*, a otprilike od osnutka Kraljevine SHS nazivamo ju *Branjinom*. Nijemci koji su u njoj stanovali dvjestotinjak godina³ (1752.-1945.) nazivali su ju i *Kleindorf* ili *Kischfalud* (Volk: 1991, 1995). Sva povijesna imena Branjine u biti znače *maleno selo* ili *maleno seoce*, a time i vjerodostojno opisuju naselje koje danas broji svega 313 stanovnika. Suvremeni ojkonom *Branjina* povezuje se s ojkonomom *Branjin Vrh* i/ili samim imenom regije – *Baranja*, u stanovnika postoji i predaja da se selo naziva Branjina jer je *narod ovdje digao branu od Turaka*, upućeniji će reći da se naziva tako jer je u blizini sela u srednjem vijeku bio samostan *Brana*, a Branjina je bila pod njegovom upravom pa su ju nazivali *Branina ves* te je u narodu ostalo samo ovo *Branina*, tj. *Branjina*. Kao i većina baranjskih sela i Branjina ima i tradicijsko, pučko ime koje etimološki dolazi od povijesnih mađarskih egzonima, a za Branjinu je ono *Kišfaluba*. Maleno je to seoce koje je uspjelo odoljeti nedaćama prošlosti punih 800 godina, preživjela je i srednjovjekovne bune, osmanske napade, novovjekovne pobune, svjetske ratove

³ U 17. i 18. stoljeću, nakon oslobođenja od osmanske vlasti, dolazi do nekoliko valova naseljavanja iz različitih krajeva prostrane Habsburške Monarhije. Tada u Baranju migriraju i pripadnici njemačkoga naroda. Habsburška Monarhija naseljava oslobođene krajeve držeći se načela po kojima su zemlja i narod koji je obrađuje izvor bogatstva države. Njemačko naseljavanje motivirano je gospodarskim razlozima. Najveći val naseljavanja Nijemaca, koji je bio u sklopu ugarskog dijela Monarhije, stizao je u Banat, Bačku i Baranju. (Galiot Kovačić 2008:211.) Prvi službeni podatak o naseljavanju Branjine Nijemcima javlja se 1752. godine. (Franc 2006:185)

te i posljednji nam Domovinski rat. I kroz sve ove duge godine postojanja nikada nije zabilježen tako maleni broj Branjinaca kao sada. Prije stotinu godina (1910.) naselje je brojalo najveći broj stanovnika, točnije njih 1509, a danas je taj broj skoro pet puta manji i iznosi 313 stanovnika⁴ koji će se nazivati Branjincima (Branjinac, Branjinka), ali i tradicijski *Kišfalubcima* (Kišfalubac, Kišfalubka).

3. *Kratki povijesni pregled*

Prvi dosada poznati povijesni podatci o naseljenosti današnjih naselja podno sjeverne strane Banskoga brda datiraju u početke 13. stoljeća. Administrativno su pripadali tadašnjoj Baranjskoj županiji (Baranya megye, Baranya vármegye, Baranyavár megye) u Ugarsko-Hrvatskoj Kraljevini. Prve feudalne odnose koji su nam poznati za ove prostore čitamo u jednom sudskom procesu koji datira u 1443. godinu. Sačuvan je dokument u kojem se bilježi spor velikaške obitelji Morovića (László Maroth) za naselja i pustare ovog dijela Baranje. Kao dokazni materijali poslužili su dokumenti o prijašnjim sporovima preko kojih se dokazivala povijest vlasništva nad naseljima, a datiraju i do dvjesto godina u prošlost – od 1215. godine. Osnovni je dokaz bio dokument u kojem se kralj Andrija II. 1227. godine poziva na povelju pečuškoga kanonika i prepošta Pétera iz 1215. godine o jednom drugom sudskom procesu iste naravi iz 1214. godine⁵, a u njemu se nalazi i prvi spomen Branjine.

⁴ Prema podatcima Državnoga statističkoga zavoda (http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/SI-1441.pdf, 29. 6. 2011. 17,35)

⁵ Spor se vodio između nekog Konstantinova sina Janosa i nekog Mateova sina Pala. Naime, Janos je kupio zemljište od obitelji Mojs (Mojš), ali nije odmah isplatio sav novac, te su Mojševi prodali isto imanje nekom Mateovom sinu Palu koji je novac odmah isplatio. Stoga Janos traži povrat svoga novca, na što ga župan Julia u Kalocsi osuđuje na

Od spomenute 1214. godine Branjina se u srednjovjekovnim izvorima najčešće spominje uz naselja: *Weyk* (danas nepostojeće, nalazilo se na današnjem poljoprivrednom dobru *Veka*), *Ban* (Popovac), *Bodola* (Podolje), *Csabagata* (danas nije naselje, nalazio se na prostoru poljoprivrednog dobra *Čibogat*) i Scepša (danas prostor Kotline, mađarski *Sepse*, tradicijski naziv *Šepša*). Pretpostavlja se da je bila dijelom vlastelinstva koje je svoje središte imalo u *Weyku* (Veku) te se prema njemu i nazivalo vlastelinstvo obitelji Vėki⁶. Nakon ove obitelji vjerojatno je izmijenila nekoliko vlasnika o kojima nam svjedoče spomenuti sudski procesi, no od 1442. godine postaje dijelom imanja velikaške obitelji Morovića koji su svoje sjedište imali u današnjem gradu Valpovu (Sršan 1993:16, Csánki 2002: upit „Bodol(y)a). U njihovom je posjedu do 1481. godine kada njome upravlja velikaška obitelj Geréb u čijem vlasništvu vjerojatno ostaje sve do razdoblja osmanske okupacije 1526. Godine (Csánki 2002: upit „Bodol(y)a, ili „Gereb“), kada će nakon njihove organizacije vlasti 1543. godine postati dijelom Mohačkoga sandžaka, odnosno branjinvrške nahije ili live u kojoj vjerojatno ostaje do pada Osmanlija 1687. Godine (Sršan 1993:4). Iste se go-

---

testiranje s vatrenim žezlom što je Janos podnio te župan novčano kažnjava Mojševe. Nakon toga Janos je htio zauzeti ostatak imanja obitelji Mojs, ali Pal, sin nekog Mate-a, mu to po susjedskome pravu ne dopušta i otkupljuje naselja od Janosa. Nakon izvjesnog vremena serviensi iz Brane i Pal su se još dva puta sporili oko naselja jer su ih serviensi iz Brane oduzeli Palu, no na kraju je palatin Denes imanja vratio Palu, a serviense iz Brane opomenuo. (MOL, *A Középkori Magyarország Levéltári Forrásainak Adatbázisa*, serijski broj 64764)

⁶ Prema karti *Pojedinačni odnosi u baranjskoj županiji krajem 13. stoljeća* (Sršan 1993: 179.). Vjerojatno je obitelj Vėki dio obiteljske loze Bodoljanskih koja je dobila novo ime prema mjestu iz kojega su upravljali (Weyk), što se zaključuje prema genealoškom stablu Bodoljanskih gdje je uz ime Pála Bodoljanskog (sin Csabe Bodoljanskog) uz godinu 1248. naznačeno i ime Vėki. (Engel 2002: upit: „Bodolyai“)

dine u jednom dokumentu spominje da je prije osmanskoga razdoblja pripadala velikoj feudalnoj obitelji Zrinski (MOL: Urbaria et Conscriptioes 56 : 41). U 17. stoljeću mjesto naseljavaju Srbi, većina ih dolazi pod vodstvom Arsenija Crrnojevića nakon 1690. godine (Božić Bogović 2009: 212.). Nakon Osmanlija Branjina je zajedno s još 25 sela darivana Eugenu Savojskom, jednim od najvećih vojskovođa svoga vremena. Bila je darom za njegove zasluge u oslobađanju i protjerivanja Osmanlija iz ovih krajeva. Savojski je na ovom području osnovao vlastelinstvo Belje i u ovom razdoblju, od druge polovine 18. stoljeća Branjinu naseljavaju Nijemci, tzv. Podunavske Švabe, koji će ovdje ostati do sredine 20. stoljeća (Karaman 1986: 80.) U beljskom vlastelinstvu, njezinu branjinvršskom distriktu Branjina ostaje do kraja Prvoga svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine (Sršan 2002: 87.) Nakon toga postaje prvo dijelom Kraljevine Jugoslavije, zatim je u vrijeme Drugog svjetskoga rata okupirana od strane Mađarske, a nakon toga postaje dijelom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije kada je u nju kolonizacijom od 1946. godine doselila većina današnjih stanovnika Hrvata koji su ovdje i ostali do Domovinskoga rata kada je okupirana od strane srpskih pobunjenika koji su njome upravljali do 1996. godine kada je Branjina postala dio prijelazne uprave UN-a za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem, a od 1998. godine nakon mirne reintegracije je pod upravom Republike Hrvatske i danas je dio općine Popovac i Osječko-baranjske županije.

4. Stanovništvo

Prve joj poznate stanovnike bilježimo u 1554. godini, imena su to obitelji: *Gadáni, Gál, Györ, Laki, Szöke i Torma* (Gatterman,

2004: 353.) te možemo zaključiti kako su u njoj tada stanovali Mađari. Nakon njih do današnjega dana Branjinu su nastanjivali Srbi *Raci*⁷, nekoliko šokačkih obitelji, Nijemci i kolonizirani Hrvati, mahom Zagorci i Međimurci. Prateći popise stanovništva zamjećuje se kako se demografska slika naselja često izmjenjivala do kraja 18. stoljeća kada je Branjina postala tipično *švapsko-srpsko* selo. Dotadašnja mađarska prezimena stanovnika su iščeznula, a već 1695. godine u u Branjini se spominju obitelji *Bacsvanin, Bohnak, Garmacz, Godath, Sapiska, Stani* i 11 Slavena bez obiteljskoga imena. (Gatterman, 2004: 353) Godinu dana kasnije spominje se da u Branjini stanuje 18 srpskih obitelji (Timar, 1986: 58.). No, već 1765. godine „*ugledni je gospodin upravitelj Branjinu započeo naseljavati Nijemcima*“ (Sršan 2002: 30). Nijemci su u Branjinu naseljavani s olakšicom – izuzeti su tri godine od zakupa i vlastinskoga kuluka, a po isteku tri godine potpast će pod uobičajene terete. Da su krajem 18. stoljeća Nijemci imali već toliki utjecaj u ovim naseljima svjedoči i činjenica da je 1785. godine više od polovine Branjine činilo njemačko stanovništvo. Prema podacima koje donosi Dubravka Božić Bogović na osnovu kanonskih vizitacija pečuške biskupije i popisa Kotara Branjin Vrh, 1782. godine u Branjini je stanovalo stotinu Nijemaca (Božić Bogović 2009: 212). Sličan omjer njemačkog i srpskog stanovništva u Branjini potrajao je dvjesto godina do kraja Drugog svjetskog rata kada je skoro svo njemačko stanovništvo moralo iseliti, a u njihove kuće useljavaju se uglavnom Zagorci i Međimurci, ali i Podravci i Dalmatinci planom agrarne reforme i kolonizacije iz 1945. godine. Naselje je 1944. godine brojalo 49% stanovništva njemačke narodnosti koji

⁷ Raci jest naziv za Srbe starosjedioce, uglavnom one koji su Baranju naselili u vrijeme seobe pod vodstvom Arsenija Crnojevića.

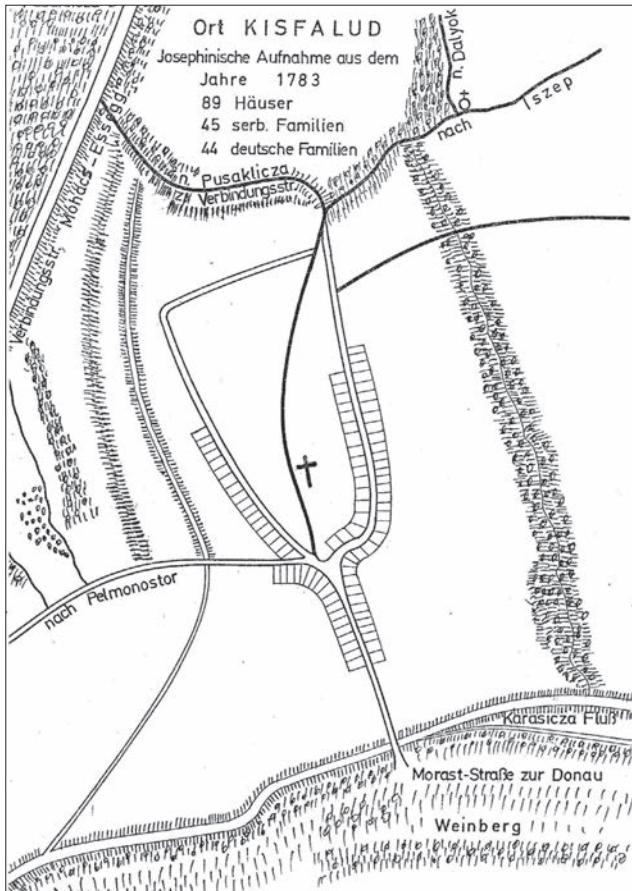
su osim stambenih kuća posjedovali i oranice i vinograde⁸, stoga u nju doseljava veliki broj koloniziranih. Preostali postotak stanovništva činilo je u većinskom dijelu srpsko stanovništvo koje je većinom iselilo nakon Domovinskog rata te danas doseljeni Zagorci i Međimurci ondje čine većinski etnički dio, uz nekoliko obitelji Srba starosjedioca – *Raca*.

5. Izgled naselja

Današnji izgled naselja oblikovan je još krajem 18. stoljeća kada su ju počeli naseljavati Nijemci kojima je bilo točno određeno kako moraju izgrađivati svoja naselja. U Beču je 1772. godine objavljen propis pod nazivom *Glavna uputa za naseljavanje*. Prema tom propisu postoje tehničke norme za osnivanje naselja, oblikovanje kućišta, za gradnju kuće i ostalih zgrada. Precizno je određena širina ulica, kućišta, kao i smještaj svih zgrada koje moraju biti postavljene na istoj strani dvorišta i na granici prema susjedu (Galiot Kovačević: 2008: 211). Danas po Branjini točno možemo iščitati utjecaje ovoga zakona. Uspoređujući ju sa starim kartama vidljiva identična struktura sela onomu današnjemu. Ono je podijeljeno na tzv. *Prvu*, *Drugu* i *Treću* ulicu, te tzv. *Glavnu* ulicu koja je okomita na tri ostale. Postoji u Branjini još uličica ili sokaka koji povezuju ove četiri temeljne branjinske ulice koje karakterizira uglavnom prizemna gradnja slobodnostojećih ili poluugrađenih građevina. Ulice su prošarane starim *švapskim špic* kućama, pravoslavnom kućom s vjenčićem na *ganjku* i tzv. *kućama iz obnove* sagrađenim nakon

⁸ Prema statističkim podacima za mjesto Branjinu koji su sastavljale udruge Dunavskih Švaba u Njemačkoj nakon protjerivanja. Podatke nam je putem elektroničke pošte ustupio Johann Holzmann.

Domovinskoga rata. Tako će jedna do druge stajati kuće sagrađene prije dvije i prije dvije stotine godina.

Karta Branjine 1783.

6. Znamenitosti

U mjestu postoje dvije crkve, jedna je katolička crkva *Pohodjenja Blažene Djevice Marije*, izgrađena 1858., koja je zaštićena preventivno kao kulturno dobro⁹, a druga je *parohijska crkva sv. Nikolaja*, izgrađena 1808. godine, koja je zajedno sa svojim inventarom registrirana kao kulturno dobro¹⁰. Od spomeničke kulture postoji antifašistički spomenik koji se nalazi u središtu mjesta te novoizgrađeni spomenik palim borcima i civilnim žrtvama Domovinskog rata koji se nalazi ispred Doma kulture. Branjinsko groblje nalazi se izvan sela, u središtu se nalazi novoizgrađena mrtvačnica. S desne je strane mrtvačnice pravoslavno groblje, a s lijeve je katoličko uz koje se nalazi i staro njemačko katoličko groblje. Na spomenicima groblja nerijetko se daju iščitati i datumi rođenja iz 18. stoljeća.

U Branjinškome brdu nalazi se i pravoslavno svetište *Studenac*. Sam njegov naziv govori o povijesnoj pozadini prema kojoj je ono i postalo mjestom religijske važnosti. Vjeruje se da je izvor s te lokacije izvor svete i studene vode. Na svetištu se nalazi uistinu malena kapelica visine oko 2 metra, a širine oko 1 metra posvećena Blaženoj Djevici Mariji, ne zna se točna godina njezine izgradnje no prema njezinom izgledu nagađa se da je ona ondje više stotina godina. Kada promotrimo lokaciju izvan religijskoga konteksta i uzmemo li u obzir nadmorsku visinu svetišta i činjenicu da je ovaj dio baranjskog prostora bio močvarom do izgradnje Albrechtova kanala u prvoj polovici 19. stoljeća, te da su se bunarske vode sta-

⁹ (Prev. zaštita 370/11/94)

¹⁰ 6/2004. - Izvod iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske br. 6/2004. - Lista zaštićenih kulturnih dobara (NN 18/05). Crkva je registrirana pod brojem 303, dok je inventar registriran pod brojem 28.

novništva podno brda vjerojatno često zagađivale, i stanovništvo obolijevalo, izvor je vjerojatno proglašen svetim jer ljudi koji su pili vodu s njega nisu obolijevali kao oni koji su pili zagađenu bunarsku vodu¹¹. Sveti je izvor zabilježen i 1818. kada je bila velika sušna godina i seoski su bunari presušili te je ovaj izvor napojio svo branjinsko stanovništvo koje je tada brojalo oko 1200 stanovnika (Sršan 2002: 91).

Pravoslavno svetište Studenac

Na svetištu se navečer uoči *Gospojne*, koju pravoslavci obilježavaju 28. kolovoza, održava sveta misa. Seoske su žene bile zadužene za *spremanje svetišta* koje je tada izgledalo kao na fotografiji. Zanimljivo je da je u Branjini na taj dan održavan *kermenc* ili *kirbaj* koji su *držali svi Branjinci*, bez obzira na religijsko opredjeljenje, naravno pravoslavci su ga obilježavali u religijskom duhu, dok je u katolika ono bilo pučkoga karaktera.

¹¹ Ovu pretpostavku prvi je razradio Aleksandar Vukadinović, pravoslavni svećenik iz Popovca.

7. *Crtice iz prošlosti naselja kako ga narod vidi*

U ovom će se poglavlju rada prikazati najznačajnije crtice iz prošlosti *Malenoga sela* te dodati pojedinosti ispričane od naroda koji je u njemu živio i još ondje živi. Kazivačicama Barici Kos, Regini Leskovar, Mariji Lovrek, Živojinu Ostojiću, Radojki Pešić, Velinki Ubavić i Viktoriji Županić postavljali smo pitanja vezana uz njihovu svakodnevnicu i organizaciju javnoga i religijskoga života te suodnose *švapskoga*, srpskoga i hrvatskoga puka koji je u ovoj sredini uvjetovao današnju dimenziju multikulturalnoga sela uočljivoga po isprepletenosti narodnog, ali i religijskoga življenja. Stoga, prednost dajemo svakodnevnom životu dvadesetoga stoljeća, odnosno onome što je samim ispitanim Branjinkama i Branjincima (*Kišfalubcima*) bilo od značajnije važnosti. Ovo poglavlje podijeljeno je na dva dijela: u prvom dijelu govorit će se o suživotu Srba, Šokaca i Nijemaca do Drugog svjetskog rata, a u drugom dijelu o suživotu Srba i koloniziranih kajkavaca. Cilj je prvoga dijela samo prikazati suživot različitih etnija, dok se u drugom osim prikaza suživota Srba, Šokaca i koloniziranih kajkavaca govori i o ostatcima kajkavske tradicijske kulture u Branjini i problematici njezina identiteta.

7.1. *Iz suživota do Drugog svjetskog rata*

Branjinske su se *Švabe* družili s ostalim mještanima i svi su znali i pričati i *po naški*, dok su popovačke uglavnom pričali samo *po švapski*. Imovinski odnosi seoskih Švaba, Srba i Šokaca bili su podjednaki, *baranjske Švabe nisu baš i bile jako bogate kao bačke*. Na katolički Božić pravoslavci su išli kod Šokaca, a Šokci su zajedno s pravoslavicima išli na njihove slave pa i u crkvu. *Šokci baš i nisu išli u švapsku crkvu*. Škola se nalazila pored katoličke crkve i u nju su

išla i *švapska i srpska djeca*, ali u zasebna odjeljenja. Učitelj Štivić, koji je bio Hrvat, predavao je u pravoslavnom odjeljenju, a u *Babić je učio Švabe*. U selu je bilo i *Nazarenaca*.

Branjinski Nijemci

Gostionice im, kao u mnogim drugim mjestima, nisu bile podijeljene te su u njih mogli zaći svi mještani, bez obzira na nacionalnost. Početkom dvadesetoga stoljeća u *Srednjoj ulici*, na sredini, postojala je *Sokolana* gdje je bila dvorana s pozornicom i gostionica. Iza današnje katoličke crkve bila je njemačka gostionica *Kod Frizta*, a na početku današnje Zagorske ulice bila je privatna njemačka gostionica *Kod Nandora*. Preko puta pravoslavne crkve bila je srpska gostionica koju je držao Joco Vuković. *Sokolska* je gostionica ostala

i nakon kolonizacije Zagoraca i Međimuraca. Tada je bila je aktivna i gostionica *kod Nandora*, no narodski je nazivana *kod Gine*. Danas u Branjini, uz pokoji propali pokušaj, nema gostionice niti kafića.

Sredinom dvadesetoga stoljeća mještani su se uglavnom bavili poljoprivredom i uzgojem domaćih životinja, no i vinogradarstvom. Selo je bilo relativno bogato i dostatno napučeno obrtnicima: postojao *brico* koji nije imao svoju brijačnicu, već je djelovao u jednoj prostoriji svoga doma, zatim *sodaš*, bila je u Branjini i *mesnica Kardoševa* i još jedna, *presličar Till bio je u Prvoj ulici*, *licter* u sokaku, opančar, zatim *onaj što vunu prede, što štrange prede*, užar,

šnajderke, dva, tri *šustera*, kovač Hadnadž koji je držao i šegrte te seoski *pinter*. Ljudi su trgovali na *vašarištu* koje se održavalo na *Ledinama* uz potok Borzu uz sjeverni dio sela i održavalo se dva puta mjesečno. Kazivači govori kako je ono bilo veliko kao i belomanastirsko te da se ondje prodavalo sve, od stoke do drugih potrepština, a po selu su postojali i putokazi na kućama kako doći do vašarišta. Prema kazivačici Pešić *bila je i žena koja je čerala guske, koji je čero svinje, koji je čero krave, bila je i štala za bikove*. Uz *vašar* je bio i seoski *zdenac, đeram*, koji danas još postoji, no u zapuštenom je stanju i nalazi se usred obradivog polja. Iz njega su ljudi kućama nosili pitku vodu, iako je svako dvorište imalo svoj bunar, no nije svačija voda bila pitka. Danas Branjinci kupuju sitne kućanske potrepštine u jedinoj trgovini u selu, a sve ostalo moraju ići kupovati u Beli Manastir ili dalje.

Sredinom stoljeća djelovao je i *doktor Štajman* u Branjini u *Glavnoj ulici*, bio je Židov i imao je svoju ordinaciju u kući. Pokopan je na pravoslavnom groblju u Branjini jer je židovsko¹², koje je bilo na *Ledinama*, srušeno, a velike spomenike su ljudi stavljali u temelje novih kuća. Danas u Branjini nema liječničke ordinacije.

Švabe su kao crkveni god, *kirbaj* ili *kermenc*, držali *sv. Martina* čiju su sliku i ponijeli iz svoje pradomovine. Iako je crkva u 1858. godine posvećena *Pohodenju Blažene Djevice Marije*, crkveni se god i dalje štovao kao *sv. Martin*, a po dolasku Zagoraca i Međimuraca ovaj se običaj mijenja, te su oni *uzeli Gospojnu* kojoj je crkva i

¹² Prema kazivačici Viktoriji Županić u selu je pedesetih godina postojalo i židovsko groblje koje se nalazilo uz istočnu stranu sela *bilo je ograđeno i jako lijepo, ali napušteno, uz njega su nasle agacije i mi kao djeca smo se ondje igrali, kasnije je groblje porušeno. Spomenici, koji su bili jako lijepi i veliki, poslužili su ljudima za temelje pri izgradnji novih kuća*. Isto tvrdi i kazivačice Pešić i Ubavić, dok se kazivačica Kos groblja ne sjeća.

Prikaz nošenja litija

posvećena i god se obilježava 30. svibnja. Školska slava pravoslavne crkve bila je *sv. Sava*, za vrijeme kojega su recitirali i male katoličke *Švabe*. Crkvena je *sv. Nikola*, a *Gospojina* je za Studenac.

Pravoslavci su imali i vjerski običaj nošenja litija. Kada se *nosila litija na Duhove*, *svetile su se šume*, išlo se *skroz dolje do Studenca* i *to skroz kroz Planinu*, *do jednog križa pri vrhu gdje su se pleli vijenci*. *I onda se išlo dolje prema crkvenom podrumu*. Išlo se *svake godine do 80-ih godina kada je običaj prestao zbog premalo naroda*. Pravoslavci i Švabe su držali i *poklade*, uvečer se išlo na ples. Starije su žene nosile *perece*, *kifle* i *naranče*¹³, *novim mladama*, onima koje su se udale do *poklada*, 10. ožujka. Maskirali se nisu.

¹³ Običaj nošenja naranča je bio novijega datuma, od 70-ih godina nadalje.

Nakon Drugoga svjetskoga rata i pada Njemačke, branjin-ske su *Švabe* nakon nepunih dvjesto godina življenja u Branjini morali iseliti. Neki su odvedeni u logor na Banovo brdo, a neki su odmah iselili. Seoski kovač Hadnadž izrađivao im je *šatre* kako bi što više stvari mogli natrpati na kola pri prognanstvu. Ostalo je od nekadašnje polovice mještana naselja svega dvije njemačke obitelji: *djed Majer i presličar Till*, no i oni su također nešto kasnije iselili. U *švapske kuće* kolonizirani su pretežito stanovnici Hrvatskoga zagorja, Međimurja i Podravine.

Uočljivo je da je u ovom prvom razdoblju dvadesetoga stoljeća suživot Nijemaca, Srba i Šokaca bio pozitivan. Sve narodnosti su podjednako zastupljene u javnom i kulturnom životu sela, ali i podjednakih imovinskih mogućnosti. U manjinskom položaju bili su jedino Šokci koji su se u javnom prakticiranju običaja više priklonili Srbima, negoli Nijemcima u selu. Te iako su katolici, pohađaju i pravoslavnu crkvu i školu te znaju čak i prakticirati njihove običaje, no sve to uglavnom zbog jezične barijere. Iako su branjinski Nijemci govorili hrvatski jezik, u javnom životu (primjerice na misama u crkvi) govorilo se njemačkim jezikom te upravo zbog toga, ali i zbog kulturalnih sličnosti sa Srbima, Šokci su se više približili većinskim pravoslavicima negoli katolicima.

7.2. Vlak bez voznog reda – iz suživota kajkavaca i Raca do gonetanja identiteta koloniziranih kajkavaca i ostataka njihove kulture u Branjini

7.2.1 Akulturacija kajkavaca u švapsko-srpsko selo

Kako smo već spomenuli, naselje Branjina 1944. godine broji 49% stanovništva njemačke narodnosti koji su osim stambenih kuća posjedovali i oranice i vinograde, stoga u nju doseljava veliki

broj koloniziranih, točnije 31 obitelj iz Međimurja, Zagorja i Po-dravine¹⁴, koji će dobiti posjede prijašnjih njemačkih stanovnika. O naseljavanju u selo nemamo nikakvih pisanih izvora, već smo razgovarali sa živućim osobama koje su bile kolonizirane. Prema kazivačicama Viktoriji Županić i Barici Kos kolonizacija iz Hrvatskoga zagorja i Međimurja odvijala se vlakovima *koji su bili jako spori, toliko spori da je stoka koju su ljudi vodili sa sobom mogla hodati uz vagone*. Kazivačice govore kako su kolonizirane prvo dovezli u Osijek i od tamo su ih *preko Drave prevozili čamcima* te dalje kamionima. Kazivačica Županić se sjeća da su *pri dolasku u Branjinu spalivali u starom domu, a odbornici su nam drugi dan dijelili kuće*. Obitelji su dobile njemačku oduzetu imovinu, a govore kako je selo po njihovu dolasku bilo u jako dobrom stanju. *Branjinsko brdo je izgledalo kao naselje*, govori kazivačica Županić, vinski područji su bili odlični. Prema kazivanjima koloniziranih, veliki broj doseljenika je dolazio samostalno i u godinama poslije kolonizacije, sljedeći svoje obitelji i prijatelje. Prateći podatke iz kazivanja intervjuiranih doseljenika, proces nastanjivanja Baranje je trajao sve do 1959. godine.

Poznato je da su kolonizirani mještani u drugim naseljima često izrugivani zbog dijalekta kojim su govorili i nazivani od starosjedioca *dodošima, kajbušima ili kuferašima* (Vukelić 2012: 189) te se počinju stidjeti svojega identiteta i zataškavaju ga. U Branjini je za-

---

¹⁴ U sklopu školskog projekta *Ne zaboravimo kaj* školske godine 2009./2010. školska je učiteljica razredne nastave Ana Predojević iz Branjine popisala kolonizirane obitelji s kajkavskoga govornoga područja u Branjinu: *Beti, Bogović, Ceglec, Copak, Crnčec, Čovnan, Đurkas, Horvatić, Hrešč, Jambrović, Janičar, Kokanović, Kos, Kuhar, Leskovar, Lovrek, Marković, Martan, Matoš, Milak, Novoselec, Piskač, Podgorelec, Punčec, Purić, Rohtek, Rušec, Šalamun, Šperjak, Vizjak i Županić*.

Šira kolonizirana obitelj

bilježen relativno skladan suživot, no problemi očuvanja identiteta su uzrokovani nekim drugim čimbenicima. Ondje su doseljenike jednostavno nazivali – *kolonisti*, ili sve koji su govorili kajkavskim narječjem *Zagorcima*, bez obzira odakle su došli. Uočljivo je i da mnoge obitelji nisu uspjele sačuvati mnoštvo tradicijskoga zagorskog ili međimurskoga folklor, no svakako je zanimljivo da su u sačuvali svoj dijalekt na koji je utjecalo malo starosjedilačkoga govora.

Razgovarali smo s dvije kazivačice koje su starosjedioci i s dvije kazivačice koje su u Branjinu kolonizirane 1946. godine. Razgovorom se kanilo doznati koliko je očuvana tradicijska kultura iz Zagorja i Međimurja, na koji je način došlo do ispreplitanja običaja te kakvi su bili uvjeti za održavanje običaja iz kraja koloniziranih. Kazivanja starosjedioca i koloniziranih su se manje-više nadopu-

njavala te za primjer Branjine možemo reći da je postojao relativno skladan suživot starosjedioca i doseljenih. Izdvojiti ćemo nekoliko zanimljivih primjera.

Kazivačice govore da je šezdesetih godina u selu bila organizirana Antifašistička fronta žena u koju su bile uključene skoro su sve seoske žene. Igralo se, plesala kola i na pozornici. Plesale su Zagorke, Međimurke i Srpkinja jedna do druge i srpske narodne pjesme, ali i „*po lojtrici gor, po lojtrici dol*“. *Med nami se nie znalo ekstra 'ko je Zagorec il Srbin. Si smo se skupa družili*. Seoski crkveni god – *kirbaj* ili *kermenc* – bio je na pravoslavnu Gospojinu koju su slavili svi, bez obzira na vjersku opredijeljenost. Pravoslavci su ju slavili kao vjerski blagdan, dok su katolici (Međimurci i Zagorci) tada, zajedno s pravoslavicima, veselili, njihovo je slavlje i druženje toga dana bilo pučkoga karaktera. Zanimljivo je da je u mjesto postojao i katolički crkveni god, no on sve do poslije Domovinskoga rata nikada nije bio od većeg značaja za katolike u naselju.

Dolaskom koloniziranih uvode se čak i novosti u običaju poklada. Po dolasku Zagoraca, dolaze i običaji maskiranja, u početku su se pravoslavci ovoga običaja i plašili jer su Zagorci i Međimurci namaskirani paradirali kroz selo, ulazili ljudima u dvorišta gdje im se, kako je to običaj i danas, moralo ih se darivati, dati im jesti i piti.

Zanimljivo je da i kolonizirani i starosjedioci uviđaju isprepletenost narodnih običaja koji se odvijaju u selu. Najzorniji je primjer u pogrebnih običaja. Naime, kazivačice Pešić i Ubavić koje su starosjedioci tvrde kako je *karmine* ili *daća* do dolaska koloniziranih obitelji bio samo pravoslavni običaj. *Naši su uvijek pravili daću, otkad svijet postoji, a kod vašeg svijeta nije bilo (...) sad prave svi Zagorci daću, a kod Švaba to nije bilo, oni dođu kuć i gotovo, a ni*

vaši nis' isprva. Zanimljiv je i sljedeći običaj koji se odvija drugi dan nakon ukapanja pokojnika, naime tada se prije podneva odlazi na pokojnikov grob. Pravilo je da se ne bi trebalo ići prije devet sati ujutro, ali ne i puno kasnije nakon spomenutoga vremena, i da na groblje odlazi pokojnikova uža obitelj i kuharice koje su za vrijeme pogreba pripremale večeru za karmine upaliti svijeću i pomoliti se. Iz ovih se „pravila“ primjećuje da su to u biti segmenti pravoslavnoga običaja kojega oni nazivaju *pogreb*, *pogrebenje* ili *pogrebenije*. Navedeni običaj je pravoslavni, no neke njegove oblike preuzeli su i gotovo svi katolici (Zagorci, Međimurci) mlađih naraštaja u Branjini. Kazivačice Županić i Kos, kolonizirane Hrvatice – Zagorka i Međimurka, ovaj običaj odbijaju, dapače, kazivačica Županić ih naziva *ciganjskim*. No, obje su upućene u njihova, od katolika, izmijenjena pravila. Kazivačica Županić navodi: *Kažu da idu tri one što su kuhale, ali mi to ne.*

Mnoštvo je ovakvih izmijenjenih pravila u narodnim običajima koji su doseljeni preuzeli od starosjedioca po kojima se primjećuje da su se, što je u biti i lako razumljivo, više prilagođavali zatečenoj situaciji negoli uspijevali održavati svoje običaje. Vjerojatno i zato što su naseljeni kajkavci uglavnom podrijetlom iz različitih regija – Međimurja, Zagorja i Podravine te su se i načini prakticiranja njihovih običaja razlikovali. Situaciju pogoršava i materijalna situacija koloniziranih: naime, Međimurke i Zagorke bile su nadničarke boljestojećim srpskim obiteljima, te je i taj odnos moći uvjetovao njihovu poniznost pred starosjediocima. Među sobom su govorili kajkavskim narječjem, a pri razgovoru sa starosjediocima prilagođavali su se njima, trudili su se ne govoriti kajkavski u svim javnim situacijama, osim starijega življa koji drugačije nije znao. Jedna kazivačica druge generacije iz Branjine govori: *Uvijek sam zavidila*

onima iz Kozarca, oni su se tak lepo spominjali v avtobusu kad smo išli v Osijek, a mi smo se stidili. Stoga razloge neočuvanja kajkavske baštine treba tražiti i u tome su se doseljenici i stidjeli svoga identiteta, odnosno, ukoliko su prakticirali kakve običaje, činili su to u svom domu, nikada javno i kolektivno. Osim toga, doseljavaju u mjesta gdje već postoji nasljeđe uglavnom većinskih starosjedioaca te se u navedenim situacijama više prilagođavaju zatečenome i njihovo usmeno nasljeđe opstaje samo u fragmentima i u onim tematskim okvirima koji su bili aktualni i u starosjedioaca.

Nadalje, kajkavci su kolonizirani, iz-mještteni (*displacement*) iz svog kulturnog habitata u ono koje ni samo još nije bilo svjesno svoga novog položaja zbog nagle iseljenosti Nijemaca nakon dvjesto godina. No, praznina nije dugo postojala. Kuće koje su ostale prazne iza njih, zaživjele su nekim drugačijim načinom života. Starosjedioci Srbi navikavaju se na kajkavce, a kajkavci se navikavaju na njih i na novi prostor, na novo okruženje, nove kuće, nove kulture i novi život. Na pameti im je prema kazivanjima tada bio sam rad, prehraniti djecu i zbrinuti se za daljnji život. Upravo zbog toga su i krenuli u kolonizaciju. „Odnos je doseljenika prema mjestima u kojima žive bio funkcionalan, tj. ona su puke stambene lokacije, a samo je odnos prema stambenoj jedinici (kući) emocionalan. U ovom razdoblju novo boravište je važnije od starog samo zbog svoje praktične relevantnosti u tadašnjosti. (..) Doseljenici se nisu upisali u cjelokupan prostor naselja već samo u kuće i imanja, svoje nove životne „svjetove“. Tome zasigurno pridonosi činjenica njihove srednje i starije dobi; nisu, naime, u tim mjestima stekli formativna iskustva, nego su se u njih doselili kao zreli ljudi.“¹⁵ (Čapo 2011:

¹⁵ Jasna Čapo piše o akulturaciji Srijemaca u Hrvatskoj za vrijeme Domovinskoga rata, no njezini se zaključci mogu primijeniti i na kajkavce u Baranji.

346). U ovom novom životu oni nemaju niti volje, niti vremena skrbiti o svojoj baštini. Vrijednosti koje su ponijeli iz svojih domova, poput narodne nošnje, prodali su zbog neimaštine. Njihova djeca nemaju konkretnih podsjetnika na ono što uistinu jesu, a niti se u selu se ne prakticiraju nikakvi kolektivni običaji koji bi održavali njihov identitet.

Osim kuća u kojima su stanovali, vezali su se i uz crkvu. Kako su kajkavci novi katolici u selu oni se vežu uz katolička seoska središta koja postaju njihovi novi, ali ujedno i jedini kolektivni identitetski simboli. Crkve su im jedina poveznica s ishodištima, one predstavljaju „mjesto sidrišta oko kojeg se formira zajednica doseljenika“ (Čapo: 2011: 336). No, niti ovdje proces akulturacije nije jednostavan. Primjerice, prije iz-mještenosti doseljenici su u svojim ishodištima štovali različite svetce, ovisno o mjestu, a sada im je određeno koji će biti novi datum njihova crkvena goda od nekih drugih ljudi koji ovdje više niti ne stanuju. Osim toga, doseljene zbunjuje i činjenica da se u istom selu štuje više crkvenih godova, te se u toj novonastaloj situaciji priklanjaju starosjediocima i iako nisu pravoslavci – i oni obilježavaju njihov god, naravno ne u vjerskom karakteru, već onom pučkom veselju na taj dan.

7.2.2. Kajkavski kulturni krug u Branjini danas

Nekakav oblik kolektivnog sjećanja i ponovnog traženja svoga identiteta branjinski kajkavci započinju prakticirati tek unazad desetak godina. Odnosno s „iskustvom iz-mještenosti (*displacement*) i života udaljenog od prvotnog doma razvili su novi smisao pripadanja napuštenom domu i zavičaju“ (Čapo 2011: 337). Uz navedeno u prilog kolektivnoj organiziranosti doprinosi i novonastala demokratska politička i društvena situacija u selu nakon Do-

KUD Bijeli ljljani

movinskog rata, ali i činjenica da je većinsko srpsko stanovništvo napustilo selo i u njemu sada uglavnom stanuju kajkavci – tj. Zagorci, Međimurci i Podravci. Svoju povezanost s prvotnim domom iskazuju odmah po povratku u Baranju nakon mirne reintegracije kada su preimenovane ulice u naselju, a jedna od njih nazvana je *Zagorska ulica*. U posljednjih pet godina iskazivanje identitetske pripadnosti se posebice naglašava te se u Područnoj školi Branjina redovito održavaju projekti na temu *Ne zaboravimo kaj*¹⁶ koji su prerasli okvire školske priredbe i gledati ih dolaze većina kajkavaca iz naselja, pa čak i okolnih mjesta. Organiziran je i KUD *Bijeli ljljani*, jedino baranjsko kulturno-umjetničko društvo koje njeguje zagorsku tradicijsku glazbu, a posebice ples¹⁷. No, ovdje se

¹⁶ Projekte vodi učiteljica Ana Predojević, kćer koloniziranih Međimurke Regine i Zagorca Branka Leskovara.

¹⁷ Predsjednica, organizatorica i idejna začetnica KUD-a, Liljana Hrešč, jest Baranjka, rodom iz Kopačeva te sama nije iz obitelji koloniziranih, no udana je u takvu obitelj. U

očituje još jedan zamršeni sloj osjećaja pripadanja. Naime, u selu se nikada nije kolektivno njegovala plesna baština iz Hrvatskoga zagorja, a članice KUD-a su samo dijelom Zagorke, već i Podravke i Međimurke koje se poistovjećuju sa Zagorcima jer govore istim narječjem, a prvotno zbog toga jer nemaju drugih mogućnosti – u mjestu nema nekakvoga drugog udruženja bilo kakve vrste u kojem bi mogli njegovati tradiciju iz kraja odakle vuku korijene. Naime, u naselju su, kako smo već spomenuli, starosjedioci doseljene koji su govorili kajkavskim narječjem uglavnom nazivali *Zagorcima*. Uočavamo da su kolonizirani jednim dijelom prihvatili ovakvo njihovo određenje, te odlučuju njegovati zagorske narodne plesove i iz ovoga razloga.

7.3. Od gonetanja identiteta današnjih mještana Branjine do zaključka

Prozboriti o osjećaju pripadanja i pokušaju promatranja identiteta općenito baranjskih, a ne samo branjinskih kajkavaca, već je zamršen i *prljav* posao. Krenemo li od osoba koji su u Baranju migrirale kada su već bile dovoljno odrasle da budu svjesne svoje prve subetničke pripadnosti i koje su prolazile akulturacijske procese pri doseljenju, nailazimo na prepreke njihove današnje dobi, odnosno na to da ih je većina ili dovoljno stara i bolesna da bi mogli kazivati ili su već preminuli¹⁸. Ukoliko se okrenemo

---

razgovoru s njom saznajemo da je KUD organiziran jer „*Zagorci ovdje nikad nisu držali ništa svoje*“. Ovdje je bitno napomenuti da Branjinci koji nisu kolonizirani, sve doseljenike koji govore kajkavskim narječjem uglavnom nazivaju Zagorcima.

¹⁸ Proces kolonizacije odvijan je prije 67 godina te dugogodišnje nerazumijevanje ili neprepoznavanje aktualnosti ove teme dovelo je do činjenice da ju je danas jako teško istraživati zbog jako malenog broja živućih kazivača koji su u vrijeme kolonizacije bili barem punoljetni. Na području cijele južne Baranje uspjelo se doći u kontakt sa svega 15 osoba.

istraživanju njihove djece koja su rođena i odgajana u Baranji, ulazimo u prostore neke druge problematike jer oni nisu morali biti akulturirani, zbog toga što su u Baranji rođeni i odgajani. Dodamo li tome činjenicu da je naselje, baš kao i cijela regija, izrazito multikulturalno i multietničko i u posljednjih stotinu godina naseljeno Nijemcima, Srbima, Mađarima i Hrvatima, te da se Hrvati dijele na daljnje subetničke skupine Međimuraca, Zagoraca, Podravaca, Dalmatinaca i Šokaca problematika postaje još aktualnija i zamršenija. Stoga ćemo jedino pokušati – na temelju navedenih primjera i odgovora koje smo dobili kazivanjima i putem upitnica¹⁹—opisati zatečeno stanje i zaključiti koliko sami kolonizirani i njihova djeca danas skrbe o svom subetničkom identitetu, a time na neki način i odgovoriti kolika je infiltriranost tradicijskog života kajkavaca na baranjskom prostoru, što nas pak može dovesti i do krajnjeg zaključka o njihovom identitetskom pitanju.

Sumiravši navedene primjere, zamjećuje se da se branjin-ski kajkavci vole identificirati sa svojim prvotnim prebivalištima, a posebice njihova djeca, danas ljudi rođeni '50ih i '60ih godina dvadesetoga stoljeća. U upitnicama, a i pri usmenim razgovorima, svi naglašavaju svoj subetnički identitet, većina navodi da njeguju narodne običaje svojih prvotnih prebivališta, no kada ih se upita kako to čine – dolazi do zbuđenosti, te se nekakav krajnji odgovor svodi na narječje i prehranu u određene dane blagovanja vezane uz crkveni kalendar. Odnosno, očito je da iz razloga što njihovi

---

¹⁹ Upitnice nisu izrađene za ovaj rad već za istraživanje o ostacima kajkavske tradicijske kulture na području južne Baranje i problemu njezina identiteta koje je autor izlagao na stručno-znanstvenom skupu *Kajkavska glazbena baština* koji su organizirali Institut za etnologiju i folkloristiku i udruga Matapur u Zagrebu 21.-22. 11. 2012. godine.

roditelji nisu uspješno očuvali svoju baštinu po dolasku u Baranju, niti njihova djeca više ne znaju kako bi to činila. Oni odrastaju u okruženju gdje su dominantni kolektivni narodni običaji u selu oni koji nisu bili njihovi, dok se njihovi njeguju samo unutar obitelji te se i prilagođavaju većini. No, nakon Domovinskog rata većina postaje manjina i srpski narodni običaji u selu su skoro u potpunosti iščezli, sada se ti običaji prakticiraju isključivo unutar obitelji, a doseljenici postaju nositelji javnih zbivanja u selu. Isprva se u novonastaloj situaciji nisu snašli, no u posljednjih nekoliko godina započeli su javno isticati svoju pripadnost kajkavskom kulturnom krugu kroz kulturno-umjetnička udruženja, javne priredbe, manifestacije poput *Štruklijade*²⁰ i sl. Dakle, izvanredna društveno-politička situacija i nove demografske promjene uvjetovale su paradoksalnu činjenicu da djeca koloniziranih pokušavaju njegovati tradicijsku kulturu njihovih roditelja koju oni sami ranije nisu uspjeli baštiniti, te u biti ono što se danas pokušava njegovati jesu rekonstrukcije kakvog kolektivnog sjećanja koloniziranih ili inicijative pojedinaca koje pak nemaju veze s baštinom koloniziranih sumještana, ali se lako uklapaju u identitetske odrednice kojima se današnja druga generacija koloniziranih želi predstavljati.

Navedeni primjeri iz naselja Branjine jesu tipični primjeri kreolizacije kulture kao prostora multidimenzionalnih kulturnih sudara. Višegodišnji suživot s ostalim etnijama uvjetovao je stvaranje drugog identiteta označenog višestrukim i parcijalnim pripadanjima što šokačkom i srpskom, što katoličko-njemačkom, a što kajkavskom kulturnom krugu. Dakle, odgovoriti na postavljeno pitanje u naslovu rada „Tko su Kišfalubci?“ i gonetati njihov

---

²⁰ Štruklijada se održava u Popovcu, no u manifestaciju su uključeni i Branjinci.

kulturni identitet je teško. Ono bi danas značilo biti kajkavac u selu čije ime je duže bilo mađarsko, negoli hrvatsko, u kojem je do prije dvadesetak godina svaka druga kuća imala isprepleteni vjenčić na *ganjku*, stanovati u *švapskoj* kući i pokapati se na groblju gdje su s lijeve strane stari njemački, a s desne pravoslavni grobovi. Zaključiti nam je da se kulturni identitet Branjine nikako ne smije pokušati jednoznačno odrediti. Možda ga najzornije opisuje priča kazivača Živojina Ostojića: *Moja mati ide ujutro u pekaru i pozdravi na ulici susjedu „Morgen Else!“, ona joj vrati „Dobro jutro Saveta!“, onda ide tri koraka dalje „Jó napot Erzsi“, ova joj vrati „Dobro jutro!“ i onda treće naiđe Srpkinja ili Hrvatice i kaže „Zdravo Saveta! Kud' ćeš, gdje ćeš?“ I onda pred trgovinom sve govore svoje i sve se razumiju.* Dakle, Branjina je tipično multikulturalno selo koje svojom poviješću i kulturnim nasljeđem svim svojim stanovnicima na neki način određuje multikulturalno promišljanje i djelovanje, u kojem se isprepliću tradicijske kulture svih (sub)etnija koje su u njemu živjele i žive te stvaraju onaj identitet sela koji se ne može odrediti jednom od njih, već se u njemu iščitavaju fragmenti svih njezinih nositelja.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

MAGYARORSZÁG LEVÉLTÁR – kratica: MOL (Mađarski državni arhiv):

A Középkori Magyarországi Levéltári Forrásainak Adatbázisa (Baza podataka arhivske građe za srednjovjekovnu Mađarsku):

Internet stranica za pristup arhivskoj građi:

<http://mol.arcanum.hu/dldf/opt/a100517htm?v=pdf&a=start>

Serijski broj dokumenta: 64764

Urbaria et Conscriptioes:

Internet stranica za pristup arhivskoj građi:

<http://mol.arcanum.hu/urbarium/opt/a100112.htm?v=pdf&a=start>

Urbaria et Conscriptioes REGISTRATA UC 56 : 41(1687. godina)

Objavljeni izvori:

Komorski popis naselja Belja iz 1766. u: Sršan, Stjepan, 2002. *Stanovništvo i gospodarstvo Baranje 1766. i 1824. godine*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.

Payr, Josip, Opis beljskog vlastelinstva 1824. u: Sršan, Stjepan, 2002. *Stanovništvo i gospodarstvo Baranje 1766. i 1824. godine*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.

Kanonske vizitacije, knjiga I. – Baranja 1729.-1810. Prepisao, preveo i priredio: dr. sc. Stjepan Sršan, Državni arhiv u Osijeku, 2003.

Kanonske vizitacije, knjiga II. – Baranja 1829.-1845., prepisao, preveo i priredio: dr. sc. Stjepan Sršan, Državni arhiv u Osijeku, 2004.

Sršan, Stjepan, 1999. *Baranja 1785. godine*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.

Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji („Službeni list FNRJ“, br. 64/45, 16/46, 24/46, 99/46, 101/47, 105/48, 4/51, 19/51, 42-43/51, 21/56, 52/57, 55/57 i „Službeni list SFRJ“, br. 10/65)

Literatura:

BOŽIĆ BOGOVIĆ, DUBRAVKA. 2009. *Katolička crkva u južnoj Baranji u 18. stoljeću: Iz zapisa kanonskih vizitacija*. Beli Manastir: Ogranak Matice hrvatske u Belom Manastiru.

CSÁNKI, DEZSŐ. 2002. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, 5. sv. digitalizirana knjiga. Budapest: Arcanum DVD könyvtár IV - Honismeret, családtörténet, heraldika.

ČAPO, JASNA. 2011. Dvadeset godina poslije. Stvaranje doma u kontekstu nasilno prisiljenih osoba. U *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*. Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić, ur. Zagreb – Ljubljana: Institut za etnologiju i folkloristiku - Institut za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU. 335-353.

ENGEL, PÁL. 2002. *Középkori magyar genealógia*, digitalizirana knjiga. Budapest: Arcanum DVD könyvtár IV - Honismeret, családtörténet, heraldika.

FIEDER, MÁRIA. 2007. *Baranya vármegye korai ómagyar kori helyneveinek nyelvi elemzése*. Debrecen: Bölcsészettudományi Kar, Debreceni Egyetem.

FRANC, JOSIP. 2006. Sakralna baština njemačkih sela u Baranji. U *Godišnjak Njemačke zajednice / DG Jahrbuch*. Vol.13 No.1. Renata Trischler (ur.), Osijek: Njemačka zajednica. 185-190.

GALIOT KOVAČIĆ, JADRANKA. 2008. Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine. U: *Etnološka istraživanja*, Vol.1 No.12/13 Siječanj 2008.

GATTERMANN, CLAUS HEINRICH. 2004. *Die Baranya in den Jahren 1686 bis 1713: Kontinuität und Wandel in einem ungarischen Komitat nach dem Abzug der Türken*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

KARAMAN, IGOR. 1986. Osnovna obilježja imanja Belje i Darda u sastavu kasnofeudalnih/kapitalističkih zemljoposjeda na baranjsko-slavenskom tlu do 1918. godine. U: *Tri stoljeća Belja*, Dušan Čalić (ur.), Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Osijek.

MATICKA, MARIJAN. 1986. Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945.-1948. godine. *Tri stoljeća Belja*, Dušan Čalić (ur.), Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Osijek.

MESIĆ, MILAN. 2006. *Multikulturalizam – Društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.

MIHALDŽIĆ, STEVAN. 1992. *Baranja: od najstarijih vremena do danas*. Beograd: Biblioteka grada Beograda. (reizdanje knjige iz 1937. godine)

SRŠAN, STJEPAN. 1993. *Baranja*. Osijek: Matica hrvatska.

TIMAR, GYÖRGY. 1986. Demografska povijest Baranje do 1910. godine, u: *Tri stoljeća Belja*. Dušan Čalić (ur.). Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Osijek.

VARGA, DARKO. 2009. Crtice iz povijesti naseljavanja Nijemaca u Baranju. *Godišnjak Njemačke zajednice/DG Jahrbuch*. Renata Trischler (ur.). Osijek: Njemačka zajednica. 285-327.

VOLK, MATHIAS. 1991. Kischfalud / Branjina, Kreis Batina. *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Bild. 1.: *Ortsberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944.-1948*. München/Sindelfingen: Donauschwäbischen Kulturstiftung.

VOLK, MATHIAS. 1995. *Familienbuch der katholischen Pfarrgemeinde Kisfalud = Branjina, in der Baranya/Branau, 1874. – 1944*. Sindelfingen: AKdFF.

VUKELIĆ, JELENA. 2012. Dobri duh Međimurja. U: *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru*, urednik: Edo Jurić, Svezak 8 (2011) (2012) Beli Manastir: Matica hrvatska ogranka Beli Manastir.

ZEILER, JOHANN 1998. *Familienbuch Popovac (Ban): Schwäbische Türkei 1750-1945 mit den Filialgemeinden Branjina = Kisfalud, Knezevo = Lak*,

Podolje = Bodollya und Sarok. Winnenden: Herausgegeben vom Heimatausschuss der Ortsgemeinschaft Popovac (Ban).

Kazivači/ce:

HREŠĆ, LJILJANA, rođena Pojić, rođena 1962. godine u Kopačevu, Branjinka od 1970. Godine

KOS, BARICA, rođena Beti, rođena 1937. u Goričanu, Međimurje, kolonizirana u Branjinu u rano proljeće 1946. godine

LESKOVAR, REGINA, rođena Lovrek, rođena 1928. godine u Donjem Vidovcu, Međimurje, kolonizirana u Branjinu u rano proljeće 1946. godine, preminula 2011. godine

LOVREK, MARIJA, rođena Janičar, rođena 1934. godine u Ludbregu, doselila u Branjinu u jesen 1946. godine nakon kolonizacije, preminula 2012. godine

OSTOJIĆ, ŽIVOJIN, rođen 1924. godine u Branjini, stanuje u Branjini

PEŠIĆ, RADOJKA, rođena Hadnadž, rođena 1931. godine u Branjini, preminula 2012. godine

PREDOJEVIĆ, ANA, rođena Leskovar, rođena 1957. godine u Branjini, stanuje u Branjini

UBAVIĆ, VELINKA, rođena Borovac, rođena 1938. godine u Grabovcu, Branjinka udajom od 1956. godine

ŽUPANIĆ, VIKTORIJA, rođena Čovran, rođena 1940. u Železnici, Hrvatsko zagorje, kolonizirana u Branjinu u rano proljeće 1946. godine

Izvori fotografija:

ORT KISFALUD, Josephinische Aufnahme aus dem Jahre 1783. (Arhiv općine Popovac)

Pravoslavno svetište Studenac i prikaz nošenja litija (vlasništvo obitelji Pešić)

Branjinski Nijemci (vlasništvo Moli Silven)

Šira kolonizirana obitelj (vlasništvo Ane Predojević)

Fotografija KUD-a Bijeli ljiljani (fotografirala Ivana Hrešč Podoreški)